

ШМК-нын хуралынга корген

Протокол № 1

Оржак /Ооржак А.К./

« 31 » 08 2023 ч.

Директорнун ооредилге талазы-биле
оралакчызы чопшээрээн

Кар /Кара-оол Р.Ю./

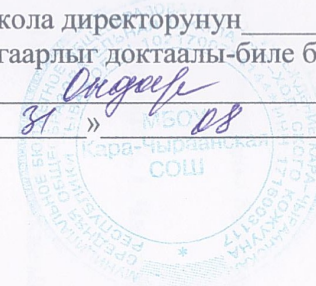
« 31 » август 2023 ч.

Школа директорунун

дугаарлыг доктаалы-биле бадылаан

Ондар /Ондар О.Б./

« 31 » 08 2023 ч.

ТОРЭЭН ЧОГААЛ ЭРТЕМИНГЕ АЖЫЛЧЫН ПРОГРАММА

Класс: 7

Ооредилге номунун автору, ундурген чери, унген чылы:

Е.Т.Чамзырын, Н.Ш.Куулар, А.Х.Херел

Кызыл: Национал школа хогжудер институт, 2022

Ажылчын программаны
тыва дыл, чогаал башкызы
Ооржак А.К. кылган

2023-2024 ооредилге чылы

Тайылбыр бижик

1. Ажылчын программаның тургузуун Федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттарының негелделеринге дүүштүр тургускан.

2. Чамзырын Е.Т. , Күжүгет М.А, Ооржак Л.Х. Ниити өөредилге черлериниң 5-11 класстарына

тыва аас чогаалы болгаш литератураның чижек программасына даянган. НШХИ, Кызыл. 2018ч.

3. Авторлары: Е.Т.Чамзырын, Н.Ш.Куулар, А.Х.Херел. Төрөөн чогаал ному, 7 класс. – 2015 ч.

Тыва Республиканын ниити өөредилге черлеринге (школаларына) төрөөн (тыва) чогаал эртемин 5-11 класстарга башкылаарына таарыштыр тургустунган чижек программаны өөредилге дугайында Хоойлуга (дугаары 9, 14, 29 ст.), ниити өөредилгениң фундаменталдыг өзөөнге күрүнениң федералдыг өөредилге стандартында ниити өөредилгениң түңнелдерин илередир негелдеринге дүүштүр база ийиги салгалдың гуманитарлыг эртемнерге хамаарыштыр кол ниити өөредилгениң чогаал эртеминиң чижек программасында (Примерные программы по учебным предметам. Основная школа. В 2-х частях. М: «Просвещение», 2011 г.) сүмелерге даянып тургускан. Ол ышкаш өөредилгениң федералдыг күрүне стандартына кирип турар негелде, сүмелерге таарыштыр бөлүк авторларнын ажылдап кылганы чижек программаны («Тыва аас чогаалы болгаш литература». Ниити өөредилге черлеринин 5-11 класстарына чижек программа». Авторлар Е.Т.Чамзырын, М.А.Күжүгет, Л.Х.Ооржак. Кызыл, 2018 ч.) үндезин кылдыр алган.

Авторлар 7-ги класска ниити өөредилге черлеринге өөредилге номун Федералдыг күрүнениң өөредилге стандарттарының негелделеринге дүүштүр тургускан. Ажылчын программаны 2018 чылда Е.Т. Чамзырын, М.А. Күжүгет, Л.Х. Ооржак тургусканы тыва литература болгаш аас чогаалын өөредир чижек программасына дүүштүр база Самагалтайның 2 дугаарлыг ниити билиг ортумак школазының өөредилге планына даянып тургускан.

Ниитизи-биле 7-ги класска төрөөн чогаалга 68 шак бердинген.

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредириниң сорулгалары:

Өөредиглиг:

- чогаал сөзүглелиниң тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг утказын, композициязын ханы сайгартып;

- чогаалдың теориясының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн чыып;

- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүң өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;

- чогаал сайгарарынга ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадылгалыг:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;

- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказынга дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын сайзырадыр.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;

- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;

- хамааты бот-меделели бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;

- номчулгага сонургалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунуң туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Тыва аас чогаалы болгаш литература эртемнериниң утказы болгаш тургузуу

Чечен чогаал кижиниң сагыш-сеткилиниң хөй янзы талаларын эскерип шинчилээринге, амыдыралды үнелээринге, долгандыр турар бойдуска хумагалыг болурунга өөредир. Ынчангаш литература, уран чүүлдүң өске-даа хевирлери дег, уругларның мөзү-бүдүжүн хевирлээринге болгаш эстетиктиг көрүжүн быжыглаарынга салдарлыг.

Тыва аас чогаалы болгаш литература – Тыва Республиканың школаларында кол эртемнерниң бирээзи. Ук эртемнерни өөредириниң кол сорулгазы – аас чогаалы тыва чоннуң ада-өгбелериниң чүс-чүс чылдарда чогаадып, сайзырадып келген сөстүң уран чүүлү деп билиндирибишаан, чогаалды амыдырал-биле холбап, ханы сайгарып билир; бүгү талалыг сайзырангай, бедик культуралыг, тыва болгаш хөй националдыг Россия чоннарының культуразын, ооң байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуң үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар хамааты кижини хевирлээри.

Тыва чогаалдың өзөөн национал литератураның алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар. Уругларның делегей көрүүшкүнүн, эстетиктиг негелделерин, хамааты туружун хевирлевишаан, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг

хамаарылгалыг, шүгүмчүлелдиг болурун чогаал кижизидер. Чечен чогаал-биле харылзаа угаап-боданырының арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчының делегейи-биле, оон чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур. Чоннуң амыдыралчы байлак дуржулгазындан укталган аас чогаалы, орус болгаш делегейниң классиктиг литературазы, тыва чоннуң эрте-бурунгудан бээр онзагай культуразы кижиниң мөзүлүг аажы-чаңын хевирлээр, чогаал делегейи-биле харылзааны быжыг тудар. Ук харылзаалар уругларны орус болгаш делегей литературазының шылгараңгай чогаалдары-биле таныштырарыңга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарның чогаалдары-биле деңнеп сайгарарыңга, оларның чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып билиринге өөредир.

Чечен чогаалда уран сөстүң дузазы-биле чураан амыдыралдың илереп келирин чүгле сеткил хөлзээшкинниг эвес, а медреселдii-биле сайгарып билирин өөредир. Чечен чогаалды төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир көрүп болур. Ону «Кижидугайында эртем», «Амыдыралдың ному», «Уран-чечен шинчилел» деп адап турары таварылга эвес.

Тыва чогаал эртеми ниити филологияның тыва дыл эртеми-биле сырый холбаалыг. Уругларның чугаа сайзыралыңга, чугаа культуразыңга, хөй-ниити харылзаажылгага тыва чогаал эртемниң салдары улуг. Чечен чогаалдың дылы дыл эртемниң бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын сайгарар ужурлуг.

Кол ниити өөредилгениң 7-8 класстарыңга өөреникчилерниң номчулга культуразын бедидип, чогаал сайгарылгазын делгемчидер. Чогаалды чогаал теориязындан тема, идея, сюжет, композицияның элементилерин тодарадып, шүлүк тургузуун сайгарып шыдаар кылдыр өөредир.

Уругларга чогаалчы болгаш чогаал дугайында медээни боду дилеп тывар, шинчилээр, эртем углананышкынныг бот-тускайлаң ажылдаар арганы бээр. Интернеттен медээлерни литература кичээлдеринге уругларның интеллектуалдыг сайзыралын бедидеринге, номчулгага сонуургалын идепкейжидеринге, чогаал талазы-биле культуразын бедидеринге ажыглаар.

Тыва чогаал эртемни өөредириниң түңнелдери

Өөредилгениң *бот-тускайлаң түңнелдери* өөреникчиниң зел-бодалын бот-тодарадып, бот-сайзырадып, бот-углап билиринче, өөренириниң чугулазын, чаа билиглер шингээдип алырын медреселдii-биле угаап билиринче, хөй чоннарның аразыңга хууда болгаш хамааты туружун быжыглап, амыдыралчы планнарын тургузуп, ону боттандыраарыңча угланган болур.

Предметтиг түңнелдер кижиниң ажыл-херээниң дараазында байдалдарыңче: эртемниң спецификазын медресеп билип алырыңча, чаа билиглерни чедип алырының яңы-бүрү аргаларын ажыглап шингээдиринче, теориялыг билиглерни амыдырал-биле холбап өөредиринче, эстетиктиг көрүштү хевирлээринче угланган болур.

Метапредметтиг түңнелдер өөреникчилерге чогаал эртемни өске эртемниң теория-практиктиг билиглери-биле чергелештир өөредиринче, өөренириниң бот-

тускайлаң, коммуникативтиг (харылзаа тудуп, чугаалажып билириниң) регулятивтиг (бот-угланыышкынныг), чаа билиг алырының аргаларын шингээтиреринче угланган болур.

Тыва чогаал эртеми 7-ги класска проблема-тематиктиг принципке үндезилеттиниң ажылдап кылдынган. Үндезин билигleri – *маадыр болгаш ооң аажы-чаңы*.

7-ги класстың өөреникчилериниң кол-кол мергежилдери болгаш чаңчыгар чүүлдери:

- маадырлыг тоолдарның уран-чеченин онзагайын тодарадып, тайылбырлап билир;
- улустуң аас чогаалының аңгы-аңгы хевирлерин тодарадып болгаш оларны авторлуг чогаалдарны ылгап билир;
- чогаалда чуруттунган болуушкуннарны, маадырларны долузу-биле сайгарып шыдаар;
- өөренип эрткен сөзүглелдериниң уран-чеченин сайгарбышаан, өөрөнгөн чогаал теориязын шын ажыглап билир;
- утказын чугаалаарының аңгы-аңгы хевирлерин (делгеренгей, шилилгелиг, допчулай) чугаалап, рольдап номчуп, планның янзы-бүрү хевирлерин (сюжеттиг, идея-тематикалыг, композициялыг, цитаталыг) тургузуп билир;
- номчаан чогаалдарыңа хамаарыштыр өскелерниң бодалдарын дыңнап, билип, аңаа хамаарыштыр бодунуң бодалын барымдаалыг шынзыдып өөренир;
- номчаан чүүлүңге бодунуң хамаарылгазын тода илеретпишаан, аңаа дүүштүр презентацияны кылып билир;
- номчаан чогаалдарыңа кыска шинчилел ажылдарын болгаш чогаадыкчы ажылдарны кылып;
- өөрөнгөн чогаалдарыңа бижимел ажылдарның янзы-бүрү хевирлерин кылып шыдаар;
- өөрөдилге номунуң тайылбыр кезээн болгаш аңгы-аңгы словарьларны, энциклопедияларны ажыглап билир.

Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери

Өөрөдилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар, схемалар ортумак (долу) ниити өөрөдилгениң сорулгаларын күүседиринге чугула херектиг өөрөдилге-методиктиг комплексти тургузар. Материал-техниктиг хандырылга көргүзүглери санитар эпидемиологтуг дүрүмнөр болгаш нормаларга дүгжүп турар ужурлуг (СанПиН 2.4.2.1.178-02).

7-ги класска торээн чогаал кичээлннн
календарь-тематиктиг планы
Неделяда: 2 шак

№	Кичээлдерни темалары	Шагы	Кичээлге шингээдип алыр кол билиглэр	Бажыңга онаалга	Эрттирер хуну, айы	
					План ёзугаар	Херек кырында эрткени
1	Кириилде кичээл	1	Чогаалчының чечен чогаадылгазы болгаш боттуг амыдыралдың чогаалга илерээринин онзагайлары. Литератураның уран чүүлдүн өске хевирлери-биле харылзаазы. Чечен чогаалды номчууру болгаш ону шингээдип, хүлээп алыры. Аас чогаалының өөредиглиг болгаш кижизидикчи ужур-дузазы, эстетиктиг шынарлары. Аас чогаалы-биле литератураның сырый харылзаалы, оларның бот-боттарын байытчып чорууру.	Номчуур, ар.3-4.	02.09	
			Чеченнернин сону...			
2	<i>“Танаа-Херел”- тыва улустуң сурагжаан маадырлыг тоолу</i>	1	“Танаа-Херел” – тыва улустуң сурагжаан эпозу. Кол маадырның овор-хевирин тургузар, характеристиказын бээр.	Тоолду номчуур. Айтырылгарга харыылаар 2, 5 (ар.31).	04.09	
3	<i>“Танаа-Херел”. Эпостуң дылының онзагайы.</i>	1	“Танаа-Херел”: тургузуу, уран-чечени. Дылының уран-чечени, чурумалдыг аргаларының ажыглаттынганы. Катаптаашкыннарның ажыглалы.	Эпоска хамаарыштыр кыска план тургузар. Чурук чуруур.	09.09	
4	<i>“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей”.</i>	1	“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей” деп тоолдун тыва улустуң аас чогаалында онзагай	Онаалга 1,6, ар. 31. Тоолда ажыглаттынган эргижирээн	11.09	

	Маадырлыг тоолда илереттинген кол темалар.		туружу. Маадырлыг тоолда илереттинген кол темалар.	сөстөрнн ушта бижиир, утказын тайылбырлаар.		
5	“Бокту-Кириш, Бора-Шээлей”. Тоолда кыс кижиниң омур-хевирин көргүскени	1	Эпоста кыс кижиниң-Бора-Шээлейниң омур-хевирин. Эпостун дылының онзагайы, уран-чечени.	Айтырыгларга харыылаар 1-3, ар.49	16.09	
6	Маадырлыг тоолдар дугайында билг	1	Маадырлыг тоолдарның анаа тоолдардан ылгалы, онзагайы, уран-чечени. Чурумалдыг аргаларның, катаптаашкыннарның ажыглаттынганы, умур-дузасы.	Конспект, ар.50-51. Презентация чогаадыр.	18.09	
7	КДНК «Каңгывай-Мерген»	1	Кол маадыр Каңгывай-Мергенде бөдүүн чоннун идеалының сиңгени. Эпостун дылының онзагайы, уран-чечени.	Сөзүглелден уран-чечен аргаларга чижектер тып ажылдаар	23.09	
8	ААС ЧОГААЛЫНЫҢ САЛДАРЫ-БИЛЕ В.Серен-оол “Каң-кыс”.	1	Чогаалчының эпостун тема-идеязын, сюжет-композициязын база фольклорлуг уран аргаларын чедимчелиг ажыглааны.	Онаалга 7,8. Арын 63.	25.09	
9	В.Серен-оол “Каң-кыс”	1	Каң-кыс биле Бора-Шээлейниң омур-хевирлеринде дөмей талалары. Маадырлыг тоожу тоолда Каң-кыстың (Бора-Шээлей-биле деңней көөр) төрөөн черинге болгаш ынакшылынга бердингенин, мөзү-шынар, арын-нүүр, ат-алдар, адаан-мөөрей темаларын чедингир дамчытканы.	Чогаалды төндүр номчуур. Каң-кыстың омур-хевирин көргүскен одуругларны ушта бижиир. Чурук чуруур.	30.09	

10	В.Серен-оол “Каңкыс”. Уран-чечен дылы, онзагайы.	1	Чогаалда эпостун тема-идеяларынын илереттингени. “Каңкыстың” уран-чечен дылы, онзагайы.	Уран-чечен аргаларга чижектер ушта бижиир.	01.10	
11	М. Кенин-Лопсан “Хайыралыг Калчан-Шилги”. Чогаалдың аас чогаалы-биле харылзаазы	1	Кол маадыр Эртине кырганның овор-хевири. Аьт – көшкүн чоннуң хөлгези, эр кижинин идегелдиг эжи. Чогаалдың аас чогаалы-биле харылзаазы.	Айтырыгларга харыылаар, ар. 70.	06.10	
12	М. Кенин-Лопсан “Хайыралыг Калчан-Шилги”. Дылының уран-чечени.	1	Чогаалдың тема-идеязы, дылының уран-чечени. “Эки аьт ээзинге шынчы” деп темага чогаадыг бижиир.	1вар – чогаалда бойдус чурумалын көргүскен одуругларны ушта бижиир, 2вар – тест чогаадыр. Ребус тургузар.	08.10	
13	Делегей чоннарынын литературазы Дожоогийн цэдэв. “Улуг Гобиде өг”	1	Дожоогийн цэдэв. Намдары. “Улуг Гобиде өг”. Гоби ховузу чорумал. Хенмелеп, секпередип деп состерни тайылбырлааар	Чогаалчынын допчу намдары”. Дыннадыг Ар.71 айт.1-4	13.10	
14	Чогаал теориязы. Чогаалдың темазы болгаш идеязы.	1	Чогаалдың тема, идеязы дугайында билигни бээр. Тема биле идея чогаалдың утказыныңэң чугула тургузукчу кезектери болуру.	Номчуур, конспектилээр. Ар.80-81.	15.10	
15	Аас чогаалы-биле харылзаалыг чогаалдарның сайгарылгазы	1	Аас чогаалының салдары-биле бижиттинген чогаалдарда аас чогаалының салдары, мөнгези, чечн сөстүң өлүм чогу. Уран сөстүң салгалдарның өнчүзү бооп артканын угаатканы. Уран-чечени, эстетиктиг ужурдузазы.	Аас чогаалынга үндезилеп тоол чогаадырын шенээр.	20.10	

16	<i>М.Доржу «Аас чогаал»</i>	1	Шүлүктө улустун аас чогаалынын мөңгезин, өгбелеривистин чечен сөзүнүн өлүм чогуун, салгалдарнын өнчүзү бооп артканын чеченчидип угаатканы. Уран-чечени, стиль талазы-биле онзагайы, эстетиктиг ужур-дузазы.	Шүлүктү чедир сайгарар. Е.Танованың “Бора-Шээлей” деп шүлүүн номчуур.	25.10	
			Чаа Тыва төлү болдум...			
17	<i>С.Тока «Араттың сөзү». “Чаа ужуражышышкыннар”</i> Романның тыва чоннун төөгүзү-биле тудуш холбаалыы.	1	Тыва чоннун төөгүлүг салым-чолунун өскерилгенин, ооң феодализмден чаа амыдыралче шилчилгезин уран-чечен көргүскени.	Чогаалды номчуур. Айтырыгларга харыылаар, ар. 97.	27.10	
18	<i>С.Тока «Араттың сөзү». “Кайнаар баарыл?”, “Чер-бажыңга”.</i> Чогаалда омур-хевирлер.	1	Романда хөлечиктерниң бир мөзүлөш омур-хевирлери. Дарлакчыларнын бир мөзүлөш омур-хевирлери.	Маадырларны бөлүктээр, характеристиказын бээр.	08.11	
19	<i>С.Тока «Араттың сөзү». “Одаглар хып тур”.</i> Тывыкының салым-чолунга орус партизаннарнын салдары.	1	Чогаалда хөлечиктерниң бир мөзүлөш омур-хевирлери. Тывыкының салым-чолунга орус партизаннарнын салдары.	Айтырыгларга харыылаар1-3, ар.	10.11	
20	<i>С.Тока «Араттың сөзү»(түңнел кичээл)</i>	1	“Араттың сөзүнүн” кезек эгелеринге түңнел кичээл. Чогаалдын уран-чечени. Маадырларнын омур-хевири: мөзүлүг болгаш мөзү чок маадырлар.	Чогаадыг бижииринге белеткенир: 1вар – чогаалга хамаарыштыр ребус чогаадыр, 2вар – кроссворд чогаадыр.	15.11	
21	<i>ХЧС. Чогаадыг “Араттың сөзү” деп романдан эң-не</i>	1	Бердинген теманы ажыдары, уран-чечен сөстөр-биле бодунун бодалын чиге илередири.	С.Сарыг-оол “Аңгыр-оолдун тоожузу” деп чогаалды номчуп эгелээр.	17.11	

22	сонзургаан эгел" С.Сарыг-оол "Аңгыр-оолдун тоожузу" (романдан эгелер). "Дагаа чылдыг мен". "Бажым кыргытканым".	1	"Аңгыр-оолдун тоожузу" – С. Сарыг-оолдун кол чогаалдарының бирээзи.. Өскүс оолдун салым-хуузу, улуг амыдыралче баштайгы базымнары, өөрүшкүзү болгаш мунгаралы. Кол маадыр Аңгыр-оолдун овор-хевири.	Номчуур, ар. 106-111. "Мээң чылым" деп кыска чогаадыг бижиир.	22.11	
23	С.Сарыг-оол "Аңгыр-оолдун тоожузу" (романдан эгелер). "Шагаа" деп эгелер.	1	Улусчу ёзу-чаңчылдарның, байырлалдарның, оюннарның бичии Аңгыр-оолга ужур-дузасы.	Номчуур, ар. 112-129. Чуруктар чуруур. Уран-чечен аргаларга чижектер тып бижиир.	24.11	
24	С.Сарыг-оол "Аңгыр-оолдун тоожузу" (романдан эгелер). "Пөш бажынга". "Оттуг-терге"	1	Аал-чуртгунче чанып бар чыткан бичии оолдун аажы-чаңында шынарларын тодарадыр. Аңгыр-оолдун аңчылар-биле ужуражылгазы. Бир дугаар машинаны оолдун көргени, ол үеде ооң психологтуг байдалы. Баштайгы машиналарны чоннун хүлээп алганы.	Карта-биле ажыл, оолдун оруунга чижек карта тургузар.	29.11	
25	С.Сарыг-оол "Аңгыр-оолдун тоожузу" (романдан эгелер). Түңнел кичээл.	1	Чогаалдың уран-чечени. Маадырларның овор-хевири. Кол маадырның овор-хевириң дамчыштыр тыва чон болгаш ооң амыдыралы, өртемчей билиишкени, кижиниң хуу-салымы дугайында бодалдарны авторнун номчукчуга уран-чечени-биле дамчытканы.	"Кижини - оран төлү" деп кыска чогаадыг бижиип эккээр	01.12	
26	Россия чоннарының литературы Серафим Романович ЭЛЛЯЙ (Кулачиков)	1	Серафим Романович ЭЛЛЯЙ (Кулачиков) Автор дугайында кыска медээ	Очулдурукчу Ю.Кюнзегеш. ар.122 айт.1-4	06.12	

27	"Экин, тыва чоңум!" <i>Чугаа сайзырадылгасы. Тыва улустуң ёзу-чаңчылдары: амгы үе.</i>	1	Шаандагы болгаш амгы үениң чаңчылдарын чогаалдарда чырыдып турарының дугайында чугааны чорудары.	Б.Хөвөнмей "Чүү болганыл?" номчуур.	08.12	
28	<i>Б. Хөвөнмей "Чүү болганыл?"</i>	1	Чечен чугаада мөзү-бүдүш айтырыгларын Монгуш-оолдуң овор-хевирин дамчыштыр көргүскени. Ооң туруштуу, төлептиг аажы-чаңы болгаш шынчызы. Чогаалдың кижизидикчи ужур-дузазы.	Онаалга 3, ар. 134 Е.Танованың "Иениң салым-хуузу" деп тоожуун номчуур.	13.12	
Оожургал чок сагыш-сеткил...						
29	<i>Класстан дашкаар номчулга. Е.Танованың "Иениң салым-хуузу" деп тоожузу</i>	1	Делегейде сураглыг бичии чурукчу Надя Рушеваның авазы тыва баштайгы балериналарның бирээзи Наталья Ажыкмаа дугайында чугааны чорудары.	Танцы, балет дугайында дыннадыг кылыр, чурук чуруур.	15.12	
30	<i>С.Сарыг-оол «Соругга» деп чечен чугаазында чайгы пейзажты болгаш анчынын психологтуг байдалын чурааны</i>	1	Кижиле бойдустуң сырый харылзаазы. Кол маадыр Дукарның аңнаашкынга сонuurгалды, ооң психологтуг байдалы.	Онаалга 6, ар. 142. Номчуур.	20.12	
31	<i>С.Сарыг-оол «Соругга» деп чечен чугаазында чайгы пейзажты болгаш анчынын психологтуг байдалын чурааны</i>	1	Кол маадыр Дукарның аңнаашкынга сонuurгалды, ооң психологтуг байдалы.	Чогаалга хамаарыштыр кроссворд тургузар.	22.12	
32	<i>Чогаал теориязы. Чечен чугаа дугайында билиг.</i>	1	Чечен чугаада пейзажты чуруп көргүзерде ажыглаан уран-чечен аргалар. Чечен чугаа дугайында билиг. Баштайгы тыва чечен чугаалар, ол жанрның	Номда чүүлдү номчуур, конспект, ар.142	27.12	

			мастерлери.			
33	О.Сувакпит «Ылар». Чогаалда экология темазының илереттингени	1	Бойдус камгалалының (экология) темазын бир янзы кылдыр көргүскени. Чогаалдың ханы уткалы, сеткил-сагышка дээшти.	Онаалга №5, ар. 146	10.01	
34	О.Сувакпит «Ылар».	1	Бойдус камгалалына бижиттинген өөрлөш шүлүктөр. Төрөөн чериниң бойдузун камгалаарын уран-чечен илереткени.	Күзели-биле бир кезөөн шилип алгаш шээжилээр.	12.01	
35	К.Кудажы «Кызыл-Бөрттүг» деп чогаалында кол маадырнын омур-хевири (1-3 эгелер)	1	Кызыл-Бөрттүгнүн бичиизинде амыдыралын көргүскени; оон адының тыптып келгени; бодунун билин-биле улустарны бурунгаар кыйгырып, бижик-билиг чок чурттаарга, дүмбей караңгы-биле дөмей деп чүвени Кызыл-Бөрттүгнүн кижилерге көргүскени. Кызыл-Бөрттүгнүн протопиви - кол маадырнын протопиви журналист Маады Кара-Тоннугнун дугайында уругларга таныштырар.	А). Кызыл-Бөрттүгнүн ачазының портредин ушта бижир. Б). “Оол чүү чүвөгө муңгарааныл?” деп айтырыгга харыылаар.	17.01	
36	К. Кудажы «Кызыл-Бөрттүг». Маадырның туруштуу, чүткүлдүү (4-7 эгелер)	1	Кызыл-Бөрттүгнүн мөзүлүүнүн бир демдээ - кызымаа, эртем-билигже чүткүлдүү. Оон омур-хевири, аажы-чаңын, үзел-бодалын дамчыштыр үзел-бодалын автор илереткени.	Бичии башкыны чоннун канчаар үнелеп турганын көргүскен домактарны ушта бижир.	19.01	
37	К. Кудажы «Кызыл-Бөрттүг» деп түңнел кичээл	1	Тоожунун уран-чечени, дылының онзагайы.	Ш.Суван “Чээн оол” номчуур.	24.01	
38	Ш.Суван “Чээн оол”	1	Дириг амытаннар болгаш кижилернин аразында харылзаа. Аңгы-оолдун психологтуг байдалын чуруп көргүскени. “Кыяр сиген сыя баспас, чүстүг сиген үзе баспас” деп чечен сөстүн утказы.	1 вар - “Чогаалга хамаарыштыр мээң бодалым” кыска чүүл бижир. 2вар - утказынга	26.01	

				хамаарыштыр үлегер домактар бижип эскээр.		
			Чечен чогаал делегейинде мөнгө темалар			
39	С.Пюрбюнун «Эргеппей дугайында тоожузунда» чылгычының омур-хевири (1-3 кезээ).	1	Эрги болгаш чаа үелерниң үскүлежи. Самданның сактыышкыннарын таварыштыр Эргеппейниң омур-хевири чураны. Оон Самданның салым-чолунга киржилгези. Эргеппей –деңшилгелиг арат.	Онаалга 7,8 ар. 167. Чогаалды номчуур.	31.01	
40	С.Пюрбюнун «Эргеппей дугайында тоожузунда» кол маадырның салым-чолу (4-7 кезээ)	1	Эргеппей – эрес-дидим маадыр, бөдүүн чоннуң камгалакчызы. Чаа үениң суртаалчызы. Аныяк кижиниң өзүлдезинге улуг кижиниң чаагай салдарын көргүскени. Октябрь революциязының салдары-биле Тыва черге болган өскерлишкиннерни илереткени.	1вар – тест тургузар, 2вар – уран-чечен аргаларга чижектер ушта бижиир.	02.02	
41	Чогаал теориязы. Тоожу дугайында билиг	1	Тоожунуң романдан ылгалы, тургузуу, кезектери. Хевирлери.	Тоожу номчуур, кол маадырны болгаш оон ужуражып, харылзажып турар кол маадырларын бижиир.	07.02	
42	О.Саган-оол “Найырал” . Тоожуда орус болгаш тыва чоннарның аразында найырал, эп-сеткил	1	Чечен чугааның темазы, идеязы. Тыва кижиниң аажы-чаңында болгаш психологиязында өскерлишкиннер. “Найыралдың” барымдаалыг үндезиннери. Тывага кээп турган баштайгы албан-хаакчылар. Тоожуда орус болгаш тыва чоннарның аразында найырал, эп-сеткил билишкинни көргүскени.	Чогаалды номчуур, ар.201.	09.02	

43	<i>О.Сиган-оол "Найрал"</i> , Тоожуда бойдус чурумалын ажыглааны.	1	Адар-оол биле Марусяның аян-чоруу, бергелерни ажып эрткени. Маадырларның сагыш-сеткилин көргүзөрдө, бойдус болушкуннарын уран арга кылдыр ажыглааны.	Айтырылгларга харыылаар 1-4, ар. 204	14.02	
44	<i>К. Кудажының «Степан Сарыг-оолдуң плантациязы»</i> деп чечен чугаазының уран-чечени	1	Уран-чечени, стиль талазы-биле онзагайы, эстетиктиг ужур-дузазы. Чогаалчының төрөөн черинге ынак, аңаа хумагалыын көргүскени.	Онаалга №9, ар. 211	16.02	
45	<i>Класстан дашкаар номчулга кичээли. К.Кудажы "Таңды кежиш"</i>	1	Төрөөн чериниң кежик-байлаан камнап-кадагалап чоруурунга кижизидер. Онзагай, чараш чүүлдерин эскерип, келир салгалга хумагалап, дамчыдып чоруурунун дугайында сайгарылгалыг чугааны чорудары.	"Төрөөн черимнин бойдузу" деп кыска чогаадыг бижиир	21.02	
46	М. Доржу <i>"Дайынныг кино көргөш..."</i> Чогаалдың тема, идеязы., овор-хевирлер.	1	Дайынның коргунчуг уржуун Матрёна угбайның чугаазын дамчыштыр көргүскени. Салгалдар аразында харылзааларның нарыны болгаш улустун бот-боттарын билчип шыдаары.	Онаалга 7, ар. 216. Уран-чечен аргаларга чижектер ушта бижиир.	23.02	
47	<i>Чогаал теориязы</i> Композиция болгаш сюжет дугайында билиг	1	Композиция биле сюжет чогаалдың чугула айтырыларының бирээзи болур. Оларны чедимчелиг ажыглаанындан чогаалдың тема, идеязы тодарап кээр. Сюжеттиң элементилери.	Онаалга 2, ар. 218. Конспект Ар.216.	28.02	
48	<i>И.Иргит "Эргим Уля угбай"</i>	1	Тоожукчунун сактыышкынын дамчыштыр бөдүүн орус кадайның овор-хевирин чылыг, чымчак сеткил-биле чуруп көргүскени.	1вар - онаалга 8, ар. 222. 2вар – Ада-чурттун Улуг дайынының дугайында дыңнадыг белеткээр	02.03	

			Поэтиктиг одуруглар...			
49	С.Пюрбю «Төрөөн дылымга»	1	Делегейниң хөй дылдарның аразындан бодунун төрөөн дылымга - тыва дылымга ынаан, чоргааралын дамчытканы.	1вар- Айтырыгларга харыылаар 2,4; ар. 223. 2вар – “Мээң төрөөн дылым” деп кыска чогаадыг бижиир	07.03	
50	Класстан дашкаар номчулга кичээли. Төлевилел “Ыдыкшылдыг тыва дылым...”	1	Тыва болгаш өске-даа нацияның төлээлери чогаалчыларның тыва дыл дугайында шүлүктери-биле номчуп таныжары, сайгарылганы кылыры	Тыва дыл дугайында күзели-биле шүлүктү шээжилээр	09.03	
51	А.Даржай “Авамга”	1	Кандыг-даа литератураларда Ава темазы – мөңгө темаларның бирээзи. Шүлүкте аваның ажы-төлүңгө ынаан уран-чечен аргалар дамчыштыр илереткени. Шүлүктүн чоннун ынак ырларының бирээзи апарганы.	Шүлүктү шээжилээр, ар.224. Аянын чугаалаарына белеткенир. 1вар – Ава дугайында үлегер домактар тып бижиир. 2вар – Чурук чуруур.	14.03	
52	Шүлүк дугайында билиг.	1	Шүлүк – чечен чогаалдың онзагай хевири; ооң аас чогаалындан укталганы, өске литературадан үлегерлеп алган элементилери, хевирлери; тургузуу, аяны, эстетиктиг ужур-дузазы	Ава дугайында шүлүктен чогаадып шенээрин сүмелээр.	16.03	
53	М.Күжүгет “Бак сагыш башка халдаар”	1	Шүлүкте чоннун ёзу-чаңчылдарын анык салгалга йөрөөл сөс болгаш каржы-баык чоруктуң тодаргай чижектерин дамчыштыр илереткени, ооң кижизидикчи ужур-дузазы. Шүлүктүн адының утказы. Аас чогаалы-биле харылзаазы. Мөзү-шынар кижизидилгезинге чаңчылдарның салдары.	Шүлүктү шээжилээр (ар.229).	21.03	
54	Р.Лудуп “Чавыс-чавыс көжүп чоруур”	1	Шүлүктүн адының утказы. Ырак черге чорааш, төрөөн Тывазын сагынганын уран-	“Төрөөн черим” деп төлевилел кылгаш,	23.03	

	булуттарлыг”		чечен аргалар дамчыштыр илереткени	бөлүктөр камгалаар.	айы-биле		
			Төөгүнү коптарыңар...				
55	<i>С.Сарыг-оол “Алдан-маадыр”</i>	1	Тыва араттарның XIX чүс чылдың ийиги чартыында тыва байлар болгаш маньчжур дарлалдың адаанга ийи дакпыр дарлалга амыдырап чорааны. Алдан-маадырларның тура халыышкынының сорулгазы, түңнели, ужур-дузазы. Шүлүктүң төөгү-биле холбаазы.	Шүлүктү (ар.232).	шээжилээр	04.04	
56	<i>С.Сарыг-оол “Алдан-маадыр”</i>	1	Оларның демиселинің Тывага мөңге артканы. Шүлүктүң тургузуу, уран-чечени.	“Алдан-маадырлар аас-кежиктиг амыдырал дээш демиселдің эгелекчилери” кыска хемчээлдиг чогаадыг бижиир.		06.04	
57	<i>Р.Лудун “Улаастайга</i>	1	Алдан-маадырлар дугайында чогаалдарның төөгү-биле холбаазы. Чоннун сүлде-сүзүү, сеткил-сагыш кадыкшылының дугайында бодалды илереткени	Алдан-маадырлар дугайында төлевилелдер кылыр.		11.04	
58	<i>И.Бадра “Ужудукчу Кидиспей”</i> (романдан эгелер)	1	Романда баштайгы тыва ужудукчу Чооду Кидиспейнің амыдыралын чеченчидип чурааны.	Онаалга 4, ар. 244.		13.04	
59	<i>И.Бадра “Ужудукчу Кидиспей”</i> (романдан эгелер)	1	Кидиспейнің баштайгы ужудукчуларны өөреткени, башкызының изин басканы.	Чогаалды төндүр номчуур. Уран-чечен аргаларга чижектер ушта бижиир.		18.04	
60	<i>И.Бадра “Ужудукчу Кидиспей”</i> (романдан эгелер)	1	Тываның төөгүзүңге баштайгы тыва ужудукчуларның көстүп келгени. Чооду Кидиспейнің киирген улуг үлүг-хуузу.	Чогаалга хамаарыштыр тест тургузар		20.04	

61	<i>О.Сувакпит “Сат Бүрзеккей дугайында баллада”</i>	1	Тыва эки турачыларның омур-хевирин чуруп, оларның бодал-күзелдерин, маадырлыг чоруктарын балладада илереткени. Дайынның чылдарында акы-дунмалышкы Украинага тыва эки турачы аъттыг-шеригжилернин эрес-дидим чоруун, дайынчы найыралдың онзагай шынарларын көргүскени. Балладаның идея-тематиказы, маадырларның боттуу болгаш уран-чечени.	Онаалга 5, ар. 246. Бердинген даалгалардан бир даалганы шилип алгаш, кыска хемчээлдиг чогаадыг бижиир азы дыңнадыг кылыр.	25.04	
62	<i>К-Э. Кудажы “Он бир”</i> . Шииниң бижиттинген төөгүзү, маадырларның омур-хевир	1	Шииниң боттуг төөгүгө дүүшкээ, персонажтарның амыдыралындан алдынганы.	Чогаалды номчуур, маадырларны бөлүктээр.	27.04	
63	<i>К-Э. Кудажы “Он бир”</i> . Чогаалдың төөгү-биле холбаалы.	1	Дайын чылдарында акы-дунмалышкы Украинага тыва эки турачыларның эрес-дидим чоруун, дайынчы найыралдың онзагай талаларын көргүскени.	Чогаалга тест тургузар.	02.05	
64	<i>К-Э. Кудажы “Он бир”</i> .	1	Шииниң боттуг төөгүгө дүүшкээ, персонажтарны амыдыралдан алганы. Маадырларның омур-хевирин тургусканы.	Маадырларның омур-хевирин тургузар, таблицаны долдуурар.	04.05	
65	<i>К-Э. Кудажы “Он бир”</i> . Чогаалдың уран-чечени, дылының онзагайы.	1	Шииде ук теманы ажыдарда, уран-чечен аргаларны, диалог, монологтарны ажыглааны, ооң ужур-дузазы.	М. Эргептин “Эр кара эзирлер” деп чогаалын номчуур.	11.05	

66	<i>Шии чогаалынын дугайында билиг</i>	1	Либретто ыры-хогжумге таарыштыр бижээн шии чогаалы С.сарыг-оол “Чечен биле Белекмаа”. 1956 чылда бижиттинген		16.05	
67	Ц.Г. Шагжин “Хураган”	1	Бурятияның улустун артизи, прозачы Цырен Галзутович Шагжинниң чогаалдары-биле уругларны таныштырар. Тыва амыдырал-биле чоок, ылгалдыг талаларын тодарадыр. Өске чоннарның чогаалдарының дугайында таныштырылга кылыр.	Өөренип эрткен чогаалдарына тест чогаадып тургузар.	18.05	
68	КДН. А.Даржай “Ровнога торуттунген шулуктер”	1	Шулукке даянып “монге от”, “Маадырлыг чорук” деп проетилер тургузар	Болук шулуктернин сайгарылгазын кылыр	23.05	
69	Литературлуг аян – чорук <i>“7 класстың чечен чогаал делегейинче аян чорук.”</i> Түңнел кичээл.	1	Өөрөнгө чогаалдарына, теория айтырыгларына хамаарыштыр хыналда кичээл. Билиглерни, мергежил, чаңчылдарны быжыглаар, хынаар	Номчуттунар. Демдеглелдер кылыр.	25.05	
70	Туннел кичээл	1	Өөрөнгө чогаалдарына, теория айтырыгларына хамаарыштыр хыналда кичээл. Билиглерни, мергежил, чаңчылдарны быжыглаар, хынаар	Чайгы онаалгалар	30.05	

Пронумеровано, прошнуровано
_____ страниц
Директор
школы Ондар /Ондар О.Б./
« 31 » 28 2023 г.

